

ПРОЦЕДУРА ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Рощина Аліна Григорівна

*студентка 1 курсу другого (магістерського) рівня освіти
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Згідно з ч. 2 ст. 51 Конституції України, батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства», виховання в сім'ї є першоосною розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини [2]. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Загалом, виховання дітей – це комплекс прав, обов'язків і відповідальності з точки зору законодавства. Сьогодні неналежне виховання дітей, невиконання батьками своїх обов'язків, непорозуміння в сімейних відносинах є досить актуальним і важливим питанням.

Метою цієї роботи є роз'яснення підстав і умов для застосування крайнього заходу щодо батьків, які не виконують свої батьківські обов'язки; розгляд наслідків, що виникають після ухвалення рішення про позбавлення батьківських прав.

Позбавлення батьківських прав є, з одного боку, засобом захисту прав дитини, а з іншого – заходом впливу на батьків, які неналежним чином виконують свої батьківські обов'язки стосовно дитини. За невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо виховання дітей батьки можуть бути позбавлені батьківських прав стосовно дитини або усіх своїх дітей, які не досягли 18 років. У ч. 1 ст. 164 Сімейного кодексу (далі – СК) України наведені підстави позбавлення батьківських прав матері або батька, якщо вони: 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини та протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної

загальної середньої освіти. До даної підстави відносяться такі фактори, як відсутність необхідних матеріальних благ, повноцінного харчування, медичного догляду; нестача спілкування з дитиною для її розвитку і світосприйняття; відсутність сімейних і духовних цінностей; неналежне виховання; неприйнятні умови для здобуття освіти; 3) жорстоко поводяться з дитиною. Відповідна умова полягає у фізичному або психологічному насильстві (побої, загрози на адресу дитини, навіювання відчуття страху тощо), застосуванні грубих методів виховання, приниженні людської гідності дитини тощо; 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами. При захворюванні батьків хронічним алкоголізмом чи наркоманією дитина опиняється в хворій сімейній обстановці. Здійснення батьками протиправних дій проти дитини при цьому необов'язкове, хоча вони, як правило, мають місце. Хронічний алкоголізм і наркоманія батьків створюють реальну загрозу для дитини, її фізичного, психічного і морального розвитку. Вказані захворювання мають бути підтверджені відповідними медичними висновками. Не можна позбавити батьківських прав особу, яка не виконує своїх батьківських обов'язків внаслідок душевної хвороби, недоумства чи іншого тяжкого захворювання (крім хронічного алкоголізму чи наркоманії) або з інших не залежних від неї причин; 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва. Як експлуатацію дитини слід розглядати залучення її до непосильної праці, яка може завдати шкоди здоров'ю, призвести до фізичних, психічних і моральних розладів; примушення до заняття проституцією, злочинною діяльністю або змушувати до жебракування; 6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини. У цій ситуації йдеться про замах на вбивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, доведення до самогубства, побої, катування тощо. Доречно зазначити, що безвідповідальне і жорстоке поводження з дітьми, за часту, спостерігається в сім'ях з низьким рівнем доходу (де один або обое батьки безробітні), малозабезпеченість сім'ї, алкоголізм і наркоманія, розлад у родині або насильство між іншими її членами, ізольованість в суспільстві або відсутність кола підтримки, незадовільні умови проживання, педагогічна неспроможність батьків тощо.

Справи про позбавлення батьківських прав розглядає місцевий суд за зареєстрованим місцем проживання або перебування того з батьків, якого хочуть позбавити прав. У розгляді справи обов'язково бере участь орган опіки та піклування, який надає письмовий висновок щодо обставин справи. Згідно з Порядком провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту

прав дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а також стосовно здійснення передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей покладаються на служби у справах дітей. Саме відповідна служба проводить оцінку рівня безпеки дитини після отримання повідомлення про загрозу життю чи здоров'ю або неналежного виконання батьками обов'язків.

Згідно зі ст. 165 СК України, право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають: 1) один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина; 2) заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому дитина перебуває; 3) орган опіки та піклування; 4) прокурор; 5) сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років [3]. Доказами недбалого ставлення до дитини, які можуть бути долучені до матеріалів справи про позбавлення батьківських прав є: 1) висновок служби у справах дітей про доцільність позбавлення батьківських прав; 2) акт обстеження матеріально-побутових умов проживання; 3) характеристика з місця проживання; 4) покази свідків (сусідів, близьких родичів та інших), які можуть підтвердити факт ухилення від виконання батьківських обов'язків, жорстокого поводження, несприятливі відносини в родині, експлуатацію дітей; 5) довідка з дитячого садка або школи про те, що батько або мати не беруть участі у житті і вихованні дитини; 6) довідка з медичного закладу про стан здоров'я дитини; 7) медичний висновок про наявність хронічного алкоголізму чи наркоманії у батьків (одного з батьків); 8) документи з кримінального провадження відносно батьків, які притягувались до відповідальності за вчинення замаху на вбивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, доведення до самогубства, побой, катування відносно їхньої дитини; 9) заява самої дитини.

У результаті набрання рішенням суду законної сили батько і/або мати втрачають всі права, засновані на спорідненості з дитиною. Це означає, що особа позбавлена батьківських прав: 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання; 2) перестає бути законним представником дитини; 3) втрачає права на пілги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником (тобто не зможуть усиновити іншу дитину); 5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на аліменти від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати

годувальника, право на спадкування); б) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною (наприклад, їх дитина може бути усиновлена без їх згоди, як батьків).

Слід указати, що дитина зберігає за собою право на спадкування після батька або матері в порядку першої черги, права власності на нерухоме майно або право користування житловим приміщенням. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини. Відповідно до ч. 3 ст. 166 СК України, при задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд одночасно приймає рішення про стягнення аліментів на дитину. У разі якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від особи, позбавленої батьківських прав, суд приймає рішення про перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує матір, батька або інших законних представників дитини відкрити зазначений особистий рахунок у місячний строк з дня набрання законної сили рішенням суду [3].

Важливо зазначити, що позбавлення батьківських прав це є крайнім заходом впливу на осіб, що не виконують своїх обов'язків. Для того, щоб не позбавляти дитину сім'ї, але забезпечити її інтереси, законодавством передбачена спеціальна норма, а саме – відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав (ст. 170 СК України) [3]. Процес відібрання дітей застосовується як запобіжна міра відносно батьків, яка надає їм можливість переосмислити відносини з дітьми, змінити своє ставлення до їх виховання, покращити умови проживання та, загалом, виправити помилки під наглядом служби у справах дітей.

Таким чином, процедура позбавлення батьківських прав є досить складною категорією справ. Позбавити батьківських прав можливо за наявності достатньої кількості доказів безвідповідальної поведінки батьків. Аналізуючи наведені факти, можна зробити висновок, що позбавлення батьківських прав є досить серйозним покаранням для батьків за невиконання своїх батьківських обов'язків. Дана міра покарання може виконувати виховну функцію і стосовно інших батьків, народження і виховання дитини – це відповідальний крок, який потребує не лише духовних сил, а і дотримання вимог, встановлених законом.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

3. Сімейний Кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-24>

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУДОМ

Савенко Данііл Миколайович

*аспірант кафедри цивільного та господарського права
юридичного факультету*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

Варто погодитись із позицією судді Верховного Суду Погрібного Сергія Олексійовича, що не викликає сумнівів той факт, що застосування будь-яких засобів правового захисту матиме сенс лише за умови, що обрані суб'єктом порушеного права способи захисту є як ефективними, так і такими, що відповідатимуть його змісту та системі права [1].

У частині 1 статті 15 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року визначено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання [2, ст. 15].

При цьому, у зазначеному нормативному акті, також закріплене загальне правило, що кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства [2, ст. 15].

Як відомо, існують судові та позасудові способи захисту цивільних прав та інтересів.

Підтримуємо точку зору, що перевагами саме судових способів захисту цивільних прав та інтересів є такі:

- обов'язковий характер рішень суду щодо вирішення спору;
- судовий захист поширюється на необмежене коло осіб;
- захист здійснює спеціальний орган – суд, створений тільки для розгляду спорів про право;
- чітко розроблена процедура встановлення й перевірки фактичних обставин і ухвалення рішення;